

MONOGRAFIA PROFESORA JERZEGO KALISZANA
РУССКИЕ ОМОГРАФЫ
(Filologia Rosyjska / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 45,
Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017, ss. 144)¹

KATARZYNA WOJAN

Uniwersytet Gdański
Wydział Filologiczny
Instytut Skandynawistyki i Fennistyki
ul. Wita Stwosza 51, 80-507 Gdańsk, Polska
e-mail: katarzyna.wojan@ug.edu.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0368-727X>
(nadesłano 8.11.2019; zaakceptowano 10.11.2019)

Przedślowie osobiste

Z wielkim smutkiem przyjąłem wiadomość o śmierci Pana Profesora dra hab. Jerzego Kaliszana. Z Profesorem łączyły mnie – w najważniejszym dla mnie okresie rozwoju kariery akademickiej – bliskie relacje naukowe. Profesor zgodził się zostać promotorem mojej rozprawy doktorskiej poświęconej trudnym zagadnieniom homonimii leksykalnej w konfrontacji międzyjęzykowej (*Wspólnota homonimiki języków europejskich (na materiale języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego)*, t. 1–3, ss. 577); jej obrona odbyła się w lutym 2008 roku na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Głęboko w pamięć zapadły mi wypowiedziane przez Profesora słowa uznania na temat mojego osiągnięcia doktorskiego i ówczesnego dorobku. Kiedy zostałem już samodzielnym pracownikiem naukowym, Profesor Jerzy Kaliszan zwrócił się do mnie z propozycją przygotowania recenzji doktoratu Pauliny Murawskiej pt. *Substantywno-substantywnne konstrukcje łącznikowe o znaczeniu osobowym we współczesnym języku rosyjskim* napisanego pod Jego kierunkiem (Poznań 2015). Był to mój pierwszy udział w przewodzie doktorskim. A potem nastąpił kolejny.

---

¹ Niniejszy tekst zawiera niepublikowaną dotąd w całości recenzję wydawniczą mojego autorstwa, przygotowaną 30 sierpnia 2017 roku na zlecenie Wydawnictwa Naukowego UAM w Poznaniu.

W 2016 roku na prośbę Rady Wydziału Neofilologii UAM w Poznaniu sporządziłam opinię na temat naukowego osiągnięcia Profesora – interesującej i rzetelnej publikacji leksykograficznej *Словарь омографов русского языка* (Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015, ss. 134) – w celu zgłoszenia jej do nagrody JM Rektora UAM. Rok później zostałam poproszona o zaopiniowanie do druku Jego wartościowej monografii *Русские омографы*. Otrzymałszy ową recenzję wydawniczą, Profesor natychmiast zareagował słowami:

Pani Kasiu,
jestem niezwykle wzruszony i nieco oszołomiony wysoce pozytywną opinią o mojej książce.
Jeszcze raz gorąco Pani dziękuję za cenną pomoc.
Serdecznie pozdrawiam
Jerzy Kaliszan
(31.08.2017)

Profesor postrzegał mnie jako specjalistkę w zakresie homonimiki. Cenił moje prace: *Słownik homonimów...* (Wojan 2011b) oraz monografie (Wojan 2010a,b; Wojan 2011a); ich podstawą teoretyczną i materiałową stał się doktorat. Od czasu do czasu telefonicznie konsultował ze mną wybrane kwestie; pytał też o literaturę przedmiotu. Szczególnie interesowały go odzwierciedlenia leksykograficzne. Były to przyjacielskie rozmowy Mistrza i byłej Uczennicy.

Na 70. rocznicę urodzin Profesora przygotowałam obszerny szkic będący syntetycznym omówieniem cyklu Jego prac, zatytułowany *Homonimika rosyjska jako przedmiot zainteresowania polskich leksykologów i leksykografów. Na marginesie najnowszych prac Jerzego Kaliszana*, który został zamieszczony na łamach „*Studia Rossica Posnaniensia*” (Wojan 2018). Za ów tekst 17 stycznia 2018 roku otrzymałam od Niego szczerze podziękowania:

Droga Pani Kasiu,
pragnę gorąco podziękować Pani za uświetnienie wspaniałym artykułem naukowym jubileuszowego, poświęconego mojej osobie, wydania czasopisma „*Studia Rossica Posnaniensia*”. Dziękuję za przepelnione serdecznością i przyjaźnią ciepłe słowa o mnie. Pozostaną one na zawsze w mojej wdzięcznej pamięci.
Serdecznie Panią pozdrawiam.
Jerzy Kaliszan

Ostatnią wiadomość otrzymałam pocztą elektroniczną 25 marca 2019 roku²:

Droga Pani Kasiu!
Serdecznie dziękuję za przesłanie mi specjalnego wydania „*Gazety Uniwersyteckiej*”. Jestem już w połowie lektury. Fascynującej lektury! Gratuluję Pani jako redaktorowi i autorowi i szczerze Panią podziwiam.
Łączę pozdrowienia. J.K.

Oprócz tego byliśmy w kontakcie – nie tak częstym, lecz nieprzerwanym. Telefonicznym i SMS-owym.

² Korespondencja dotyczyła przesłanego Profesorowi wydania specjalnego: *Adama Mickiewicza jubileusz i rocznica* pod moją redakcją („*Gazeta Uniwersytecka*” 2018 [druk 2019]).

Profesor Jerzy Kaliszan był członkiem Rady Naukowej naszego rocznika – jednym z pierwszych, do którego zwróciłam się, zakładając pismo i konstytuując skład kolegium. Za każdym razem, kiedy wychodziły poszczególne tomy, z wielkim szacunkiem odnosił się do naszego dzieła. Wówczas do mnie telefonował. Słowa podziwu padające z ust Mistrza silnie mnie budowały, uskrzydlały. On wydawał „Studia Rossica Posnaniensia”, a ja – siostrzane „Studia Rossica Gedanensia”.

Podczas naszego ostatniego spotkania, które miało miejsce 2 lutego 2018 roku (była to okoliczność obrony pracy doktorskiej Dominiki Wesołek, którą miałam przyjemność recenzować), Profesor sprawiał wrażenie osoby pełnej skonkretyzowanych planów naukowych; dzielił się tymiż z dużym optymizmem. Wyrażał radość z tego, że nareszcie mógł wygospodarować czas na szlifowanie swojej akademickiej angielszczyzny (a którą posługiwał się dość swobodnie).

Miałam wielki honor i zaszczyt opiniować prace Profesora – prace prekursorskie, wnoszące istotny wkład w rozwój rusycystyki na poziomie światowym. Poniżej przedkładam niepublikowaną wcześniej w całości recenzję wydawniczą monografii *Русские омографы*, złożoną przeze mnie w Wydawnictwie Naukowym UAM w Poznaniu 30 sierpnia 2017 roku.

Recenzja wydawnicza monografii *Русские омографы* (Poznań 2017)

Z ogromną przyjemnością i rewerencją podejmuję się obowiązkowi recenzentkiego – zaopiniowania do druku najnowszej książki naukowej pt. *Russkie omografy* [*Русские омографы*] autorstwa prof. dra hab. Jerzego Kaliszana, poznańskiego rusycysty leksykologa, niezrównanego znawcy homonimiki rosyjskiej i niekwestionowanego autorytetu naukowego w Polsce i za granicą. Prof. Jerzy Kaliszan jest autorem licznych artykułów poświęconych różnym aspektom homonimii rosyjskiej, także w ujęciu porównawczym (rosyjsko-polskim), które od lat znajdują szerokie wykorzystanie nie tylko w dydaktyce akademickiej (na wszystkich poziomach), ale też służą jako naukowe narzędzie do zgłębiania i opisu trudnych zagadnień semantyczno-leksykalnych, słowotwórczych, gramatycznych. Prof. Kaliszan stworzył w polskim językoznawstwie rusycystycznym solidny fundament teoretyczny dla wieloaspektowych analiz wewnątrzjęzykowej homonimiki rosyjskiej, w szczególności w jej warstwie słowotwórczej. Bogaty materiał faktograficzny w nich zawarty stanowi podstawę do komparacji w różnych układach par języków (w szczególności z językiem polskim). Tym bardziej cieszy niezmiernie nowa książka autorstwa tego wybitnego Uczzonego, zawierająca rzetelną, wieloaspektową deskrypcję zbyt mało jeszcze opisanego w literaturze naukowej (tak rodzimej, jak i światowej) swoistego zjawiska językowego, któremu na imię „homografia”. Oferowana praca stanowi kontynuację skrupulatnych badań przeprowadzonych wcześniej na wyjątkowo obszernym inwentarzu leksykalnym homografów rosyjskich, który znalazł należną egzemplifikację w znakomitej i niezwykle użytecznej pracy leksykograficznej *Slovar’ omografov russkogo jazyka* [*Словарь омографов русского языка*] (Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2015, ss. 134). Proponowana książka, kompatybilna z wymienioną powyżej pracą o charakterze wybitnie aplikatywnym, zawiera solidne postawy teoretyczne

i metodologiczne badań w zakresie ważnego działu homonimiki rosyjskiej, jakim jest homografia właśnie.

Przedłożona mi do recenzji monografia *Russkie omografy* [*Русские омографы*] liczy w maszynopisie 131 stron standardowego tekstu i została napisana w języku rosyjskim. Składa się ona klasycznie ze *Wstępu* (*Введение*), trzech głównych rozdziałów: Rozdziału I. *Typy homografów* (*Типы омографов*, s. 7–16), Rozdziału II. *Homografy w systemie leksykalno-morfologicznym języka rosyjskiego i ich reprezentacja ilościowa* (*Омографы в лексико-морфологической системе русского языка и их количественная репрезентация*, s. 17–95), podzielonego na dwa mniejsze podrozdziały: 1. *Homografy wewnątrzklasowe* (*Внутриклассовые омографы*, s. 17–62), 2. *Homografy międzyklasowe* (*Межклассовые омографы*, s. 63–95), Rozdziału III. *Homografy i słowotwórstwo* (*Омографы и словообразование*, s. 96–109), a następnie *Podsumowania* (*Заключение*, s. 110–116), *Wykazu źródeł leksykograficznych* (*Лексикографические источники*, s. 117–118), *Bibliografii* (*Библиография*, s. 119–122) oraz dwóch obszernych streszczeń: polskojęzycznego (*Homografy rosyjskie*, s. 123–127) i angielskojęzycznego (*The Russian Homographs*, s. 128–131). Bibliografia wykorzystanego piśmiennictwa ma układ dwuczłonowy: w części pierwszej Autor wymienia blisko 30 spektakularnych źródeł słownikarskich, które posłużyły za podstawę excerpacji materiału leksykologicznego, w drugiej zaś – ponad 50 pozycji literaturowych (rosyjsko-, polsko- i angielskojęzycznych). Trzeba podkreślić, iż prof. Kaliszan wykrzystał w swoich szeroko zakrojonych badaniach leksykologicznych najnowszą literaturę przedmiotu, nie pomijając oczywiście klasyków językoznawstwa.

Nie jest to książka zbyt obszerna, stanowi jednak – co cenne – syntetyczne omówienie zjawiska akcentowej homografii leksemowej zakorzenionego w języku rosyjskim, charakterystycznego dla tego systemu, w którym akcent jest swobodny i różnicuje jakościowo znaczenia zarówno leksykalne, jak i gramatyczne słów/form. Dodam, iż opisywane zjawisko, praktycznie niezaznaczające się w pryncypialnym systemie języka polskiego, sprawia ogromne problemy w procesie akwizycji języka rosyjskiego (nie tylko przez Polaków), stając się specyficznym i zwodniczym *faux amis* osoby uczącej się. Podjęta w pracy tematyka jest oryginalna, wyjątkowa w polskiej rusycystyce, Autor daje bowiem całościowy opis zjawisk akcentowej homografii rosyjskiej, zarówno jakościowy (strukturalny, systemowy), jak i kwantyfikacyjny (ten ostatni jest szczególnie cenny). Struktura i kompozycja pracy jest przejrzysta, uporządkowana, wywód jest logiczny, tezy zostały jasno sformułowane i dowiedzione, a konstatacje naukowe znakomicie umotywowane. Podziw i szacunek budzi skrupulatnie dokonana excerpacja przykładów akcentowych homografów rosyjskich zaliczanych do różnych klas i typów. Obfitość starannie dobranych przykładów nie tylko ubarwia wykład, ale przede wszystkim czyni go jasnym, zrozumiałym dla odbiorcy.

Skupię się na novum, jakie wnoszą badania prof. Kaliszana przedstawione w pracy.

W pierwszym rozdziale pracy Uczony prezentuje szczegółową typologię akcentowych homografów rosyjskich (wyróżnia ponad 20 ich typów) w oparciu o konkretne cechy. Ważną kwestią – w mojej ocenie – jest tu wyliczenie i krótka charakterystyka tzw. akcentowej homografii onomastycznej – zjawiska wciąż jeszcze kontrowersyjnego w opinii wielu polskich językoznawców, a respektowanego z kolei przez środowiska lingwistów ze szkoły wschodnioeuropejskiej i przez nich eksponowanego w najnow-

szych pracach. Do homografii onomastycznej prof. Kaliszana zalicza takie opozycje onimiczne, jak np.:

Абрамович (отчество) – *Абрамович* (фамилия), *Ангелина* (женская фамилия) – *Ангелина* (женское имя) или *Ангелина* (род. / вин. мужской фамилии *Ангелин*) – *Ангелина* (женское имя), или же *Ангелины* (им. мн. фамилии *Ангелин*) — *Ангелины* (род. женского имени *Ангелина*); *Александрия* (город в США) – *Александрия* (город в Египте) itd. (dz. cyt. s. 12–13).

Stanowi to absolutnie nowe ujęcie w obszarze badań zagadnień z zakresu homonimiki, jest to szerokie postrzeganie fenomenu, bezsprzecznie manifestującego się w języku etnicznym, często ignorowanego przez naszych rodzimych leksykografów. W Polsce po raz pierwszy uwzględnił je w swym monumentalnym słowniku typu oksfordzkiego prof. Jan Wawrzyńczyk.

Dokonując typologii akcentowych homografów rosyjskich, Autor bierze pod uwagę również kryterium stylistyczne, co z kolei prowadzi do powstania specyficznych diad typu:

голубить (разг.) ‘ласкать, нежить, лелеять’ – *голубить* (разг.) ‘делать голубым, красить в голубой цвет’ (dz. cyt. s. 15).

Powyższe przypadki, wyodrębnione w autorskiej klasyfikacji, są niezwykle istotne z punktu widzenia glottodydaktyki języka, a także kultury języka (normy językowej).

W rozdziale drugim zostały przedstawione ważne kwestie teoretyczno-analityczne, jak również została zawarta autorska charakterystyka kwantytatywna akcentowych homografów wchodzących w relacje wewnątrzklasowe i międzyklasowe. Autor odnotował pokązną liczbę wewnątrzklasowych par homograficznych – 49 000 (sic!). Podaje uzyskane w toku analizy badawczej dane dotyczące liczby par homografów leksemowych konstytuujących poszczególne klasy (części mowy), dane na temat proporcji par homografów wewnątrzklasowych, a następnie wyciąga odpowiednie wnioski dotyczące homograficzności wewnątrzklasowej i tendencji ujawniających się w języku. Z kolei rejestruje 4800 par homografów międzyklasowych, co stanowi aż 10-krotnie mniejszą grupę w systemie. Badacz dostrzega również sporą grupę opozycji trójczłonowych (są one zwykle uwzględniane przez rosyjskie słowniki ortoepiczne, a – co istotne – brakuje tego typu przykładów np. w słownikach rosyjsko-polskich).

W rozdziale trzecim Autor koncentruje się na zagadnieniu, w którym specjalizuje się jako leksykolog rusycysta, a mianowicie na słowotwórstwie, które przedstawia tu w związkach z homografią, w szczególności z homografią międzyleksemową jako klasą najbardziej produktywną. Analizy językowe o charakterze kwalitatywnym dokonane przez Profesora Kaliszana prowadzą do ważnych dla językoznawstwa konkluzji statystycznych – wymiernych ocen końcowych opisujących badane zjawisko. Profesor zawarł szereg istotnych stwierdzeń. Nikt z badaczy rosyjskich – jak mi się wydaje – nie dokonał dotąd tego typu analiz i obserwacji językotwórczych, do tego na tak obszernym materiale faktograficznym.

Wszystkie kwestie językowe zostały podjęte w przedstawionej mi pracy z niezwykłą starannością. Profesor Kaliszana stworzył narzędzie metodologiczne w zakresie badań zjawiska akcentowej homografii rosyjskiej, które niewątpliwie zostanie wdrożone do prac innych uczonych, nie tylko polskich, ale i zagranicznych. Ponadto zadbał

o przejrzyste zaprezentowanie czytelnikowi warsztatu terminologicznego. Istotne jest również wprowadzenie do polskiego piśmiennictwa naukowego terminu „akcentowa homografia leksemowa”.

Szata językowa monografii jest bez zastrzeżeń; praca została napisana piękną, naukową ruszczyzną.

Pracę prof. Jerzego Kaliszana oceniam bardzo wysoko. Wypełnia ona ważną lukę we współczesnych badaniach nad stanem językowym ruszczyzny w płaszczyźnie specyficznego zjawiska akcentowej homografii leksemowej. W mojej ocenie stanowi ona niezwykle interesującą propozycję wydawniczą, z której skorzystają zarówno polscy adepci nauki, jak i zagraniczni badacze, nie tylko w Rosji, ale wszędzie tam, gdzie prowadzone są prace w obszarze rusycystyki językoznawczej. Opracowanie wnosi znaczący wkład w rozwój nauki, nie tyle polskiej, co światowej, z uwagi na jego oryginalność, zaproponowaną metodykę klasyfikacyjną jednostek homograficznych różnego typu, sposób prowadzonej analizy słotwórczej oraz sformułowania wniosków o charakterze statystycznym wymiernych w złożonym procesie wieloaspektowej deskrypcji zjawiska.

Kończąc, stwierdzam, że monografia *Russkie omografy* [Русские омографы] odpowiada wszelkim wymaganiom stawianym tego typu tekstom naukowym. Stanie się z pewnością cenną pomocą naukową wykorzystywaną na zajęciach akademickich (takich jak m.in. praktyczna nauka języka rosyjskiego, gramatyka opisowa, leksykologia, językoznawstwo porównawcze, praktyka przekładu i in.). Jest doskonałym przewodnikiem po homonimice rosyjskiej w jednym z jej aspektów. Stanowi też dobrą bazę wyjściową do komparatystyki słowiańskiej, a także typologii porównawczej.

Z pełnym przekonaniem oraz z wielką przyjemnością przedłożoną mi do recenzji pracę polecam do druku.

Wyrażam zgodę na umieszczenie mojego nazwiska na stronie redakcyjnej książki.

dr hab. Katarzyna Wojan, prof. nadzw.

Gdynia, 30.08.2017

Bibliografia

- Kaliszan, J. (2015). *Slovar' omografov russkogo ŗzyka*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM [Kaliszan, J. (2015). *Словарь омографов русского языка*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM].
- Kaliszan, J. (2017). *Russkie omografy*. (Seria Filologia Rosyjska / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 45). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM [Kaliszan, J. (2017). *Русские омографы*. (Seria Filologia Rosyjska / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 45). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM].
- Murawska, P. (2015). *Substantywno-substantywne konstrukcje łącznikowe o znaczeniu osobowym we współczesnym języku rosyjskim*. Niepublikowana rozprawa doktorska napisana po kierunku prof. zw. dra hab. J. Kaliszana. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Neofilologii.
- Wesołek, D. (2017). *Przekład slangu Nadsat w powieści „Mechaniczna pomarańcza” Anthony Burgessa w świetle teorii ekwiwalencji Eugene Nidy*. Niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod

- kierunkiem prof. dra hab. J. Kaliszana. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Neofilologii.
- Wojan, K. (2007). *Wspólnota homonimiki języków europejskich (na materiale języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego)*. T. 1–3. Niepublikowana rozprawa doktorska napisana po kierunkiem prof. zw. dra hab. J. Kaliszana. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Neofilologii.
- Wojan, K. (2010a). *Wstęp do badań wieloznaczności leksemów w ujęciu kontrastywnym*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wojan, K. (2010b). *Przypadkowe i nieprzypadkowe wędrówki leksemów*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wojan, K. (2011a). *Rosyjskie leksemy homonimiczne w teorii językoznawczej i praktyce leksykograficznej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wojan, K. (współdział: Skupińska-Dybek, E.) (2011b). *Słownik homonimów leksemowych języka rosyjskiego z polskimi ekwiwalentami tłumaczeniowymi (= Словарь лексемных омонимов русского языка с польскими переводными эквивалентами)*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wojan, K. (2018). Homonimika rosyjska jako przedmiot zainteresowania polskich leksykologów i leksykografów. Na marginesie najnowszych prac Jerzego Kaliszana. *Studia Rossica Posnaniensia*, 43: 327–339.
- Wojan, K. (Red.) (2018 [druk 2019]). *Gazeta Uniwersytecka. Pismo Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Gdańskiego*. Wydanie specjalne: *Adama Mickiewicza jubileusz i rocznica* (Gdańsk).